

РИЗИКИ І ЗАГРОЗИ У ФОРМУВАННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

© 2015 КОМЕЛІНА О. В., ЧАЙКІНА А. О.

УДК 658.330.131

Комеліна О. В., Чайкіна А. О. Ризики і загрози у формуванні підприємницького потенціалу регіону

Метою статті є вивчення каталізаторів, що зумовлюють виникнення ризиків і загроз, які впливають на рівень сформованості підприємницького потенціалу регіону. До таких каталізаторів відносять екзогенні (фактори прямої та непрямої дії) та ендогенні (кадрові та ресурсні). Ми припускаємо, що підприємство може і має здатність запобігати їх появі, вчасно реагувати на прояви дестабілізації в діяльності та передбачати причини виникнення кризових процесів. Доведено, що в одних випадках вони діють незалежно від якості діяльності підприємства, а в інших – зумовлені його господарською діяльністю, що має комплексний вплив на формування підприємницького потенціалу. У результаті дослідження показників ризику для підприємницького потенціалу регіону була запропонована певна методика розрахунку інтегрального показника загального рівня ризику для підприємницького потенціалу, на основі якої побудовано відповідні стратегії протидії ризикам, загрозам та обмеженням з боку оточуючого середовища. Сформовано Топ-10 найбільших ризиків, що вплинули на господарську діяльність підприємств у 2014 р. Запропоновано шляхи протидії цим негативним явищам, що дає змогу підвищувати підприємницький потенціал регіону.

Ключові слова: ризик, загроза, обмеження, підприємницький потенціал регіону, екзогенні та ендогенні ризики.

Рис.: 1. **Табл.:** 3. **Формул:** 1. **Бібл.:** 12.

Комеліна Ольга Володимирівна – доктор економічних наук, професор, декан факультету менеджменту та бізнесу, Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка (пр. Першотравневий, 24, Полтава, 36011, Україна)

E-mail: komelina@meta.ua

Чайкіна Аліна Олександрівна – аспірантка, кафедра економічної теорії та регіональної економіки, Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка (пр. Першотравневий, 24, Полтава, 36011, Україна)

E-mail: nameless_holy@mail.ru

УДК 658.330.131

UDC 658.330.131

Комеліна О. В., Чайкіна А. А. Риски и угрозы в формировании предпринимательского потенциала региона

Целью статьи является изучение катализаторов, которые обуславливают возникновение рисков и угроз, влияющих на уровень формирования предпринимательского потенциала региона. К таким катализаторам относят экзогенные (факторы прямого и непрямого действия) и эндогенные (кадровые и ресурсные). Мы предполагаем, что предприятие может и обладает способностью предотвращать их появление, своевременно реагировать на проявления дестабилизации в деятельности и предусматривать причины возникновения кризисных процессов. Доказано, что в одних случаях они действуют независимо от качества деятельности предприятия, а в других – обусловлены его хозяйственной деятельностью, что имеет комплексное воздействие на формирование предпринимательского потенциала. В результате исследования показателей риска для предпринимательского потенциала региона была предложена определенная методика расчета интегрального показателя общего уровня риска для предпринимательского потенциала, на основе которой построены соответствующие стратегии противодействия рискам, угрозам и ограничениям со стороны окружающей среды. Сформирован Топ-10 самых значительных рисков, которые повлияли на хозяйственную деятельность предприятий в 2014 г. Предложены пути противодействия этим негативным явлениям, позволяющие повысить предпринимательский потенциал региона.

Ключевые слова: риск, угроза, ограничения, предпринимательский потенциал региона, экзогенные и эндогенные риски.

Рис.: 1. **Табл.:** 3. **Формул:** 1. **Библ.:** 12.

Комеліна Ольга Владимировна – доктор экономических наук, профессор, декан факультета менеджмента и бизнеса, Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка (пр. Первомайский, 24, Полтава, 36011, Украина)

E-mail: komelina@meta.ua

Чайкіна Аліна Александровна – аспирантка, кафедра экономической теории и региональной экономики, Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка (пр. Первомайский, 24, Полтава, 36011, Украина)

E-mail: nameless_holy@mail.ru

Komelina O. V., Chaikina A. O.

Risks and Threats in the Formation of the Business Potential of Region

The article is aimed to study the catalysts that determine the emergence of risks and threats, influencing the level of business potential in the region. These catalysts are exogenous (factors of direct and indirect effect) and endogenous (related to staff and resources). We assume that an enterprise can and has the ability to prevent occurrence of such catalysts, to react promptly to manifestations of destabilization in its activities and foresee the causes of crisis processes. It has been proven that in some cases they are independent from the quality of the enterprise's activity, and in others – are determined by its economic activity that has complex effects on the formation of business potential. As result of the study on risk indicators for the business potential of region, a method for calculation of the integral indicator of the overall risk level to the business potential has been proposed, on the basis of which the relevant strategies to counter risks, threats and restrictions on the part of the environment have been built. A Top-10 of the most significant risks that affected the economic activities of enterprises in 2014 has been formed. Ways to counter these negative developments have been proposed to enhance the business potential of region.

Key words: risk, threat, restrictions, business potential of region, exogenous and endogenous risks.

Pic.: 1. **Tabl.:** 3. **Formulae:** 1. **Bibl.:** 12.

Komelina Olga V. – Doctor of Science (Economics), Professor, Dean, Faculty of Management and Business, Poltava National Technical University named after Yu. Kondratyuk (pr. Pershotravnevyy, 24, Poltava, 36011, Ukraine)

E-mail: komelina@meta.ua

Chaikina Alina O. – Postgraduate Student, Department of Economic Theory and Regional Economics, Poltava National Technical University named after Yu. Kondratyuk (pr. Pershotravnevyy, 24, Poltava, 36011, Ukraine)

E-mail: nameless_holy@mail.ru

Ризики і загрози завжди супроводжують будь-яку підприємницьку діяльність, навіть саме поняття «підприємницької діяльності» полягає у прийнятті ризику на себе власником бізнесу з метою отримання надприбутку та задоволення своїх потреб і поставлених цілей. Ризики можуть виникати як на перших етапах створення власного бізнесу, так і при вже стабільному існуванні на ринку. Вони хоч і різнопланові, можуть бути як зовнішні так і внутрішні, але всі вони мають комплексний ефект на діяльність підприємства, впливають на його розвиток і величину отриманого прибутку. З негативними явищами необхідно боротись, попереджати їх та бути готовим протидіяти їм у разі їх виникнення. В умовах бурхливих змін в економіці має місце політична, соціальна нестабільність та напруженість, що актуалізує донесення до підприємців інформації про ризики і загрози, на які, у першу чергу, необхідно звертати увагу і боротись з ними. Тому необхідним, на наш погляд, виступає визначення каталізаторів, що зумовляють виникнення ризиків і загроз, які впливають на рівень сформованості підприємницького потенціалу регіону, та виявлення ступеню їх впливу на формування підприємницького потенціалу регіону.

Свої праці дослідженню ризиків та обмежень присвятили видатні вчені, такі як: А. П. Альгін [1], М. Г. Лапуста і Л. Г. Шаршуква [2], А. Н. Тепман [3], В. В. Вітлінський [4], П. Г. Грабовий [5], Г. Б. Клейнер [6], І. І. Сахарцева і О. В. Шляга [7], Б. Берлінер [8], М. Фрідмен [9] та інші. Так, А. П. Альгін [1] трактує економічну категорію ризику як деяку подію, що може відбутися або не відбутися при певних умовах. Результатами такої події є три варіанти економічної діяльності: негативний (програш, збиток, банкрутство), нульовий і позитивний (виграш, вигода, прибуток). М. Г. Лапуста і Л. Г. Шаршуква [2, с. 56] вважають, що ризик – це загроза того, що підприємець зазнає втрат у вигляді додаткових витрат або отримує доходи нижчі за ті, на які він розраховував. А. Н. Тепман [3] пропонує визначати категорію економічного ризику в підприємницькій діяльності (або підприємницького ризику) як систему економічних відносин з реалізації спроможності підприємця творчо використовувати елемент невизначеності в процесі відтворення або окремих його моментах для отримання додаткового прибутку (або підприємницького доходу).

Крім вищенаведених визначень і характеристик ризику, досить поширеними є також такі: В. В. Вітлінський [4] вважає, що ризик – це і загроза несприятливого результату і невизначеність, яка пов'язана з якою-небудь подією чи її наслідком; П. Г. Грабовий [5] наголошує, що ризик – це постійна потреба людини переборювати різні перешкоди задля досягнення поставленої мети; Г. Б. Клейнер [6] розглядає ризик як можливість відхилення від мети, заради якої приймається рішення.

Для підприємницького ризику І. І. Сахарцева та О. В. Шляга [7, с. 11 – 12] пропонують таке визначення: ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка пов'язана з подоланням невизначеності, випадковості і конфліктності в ситуації неминучого вибору, що відображає ступінь досягнення очікуваного результату.

Визначення каталізаторів, що зумовляють виникнення ризиків і загроз, які впливають на рівень сформованості підприємницького потенціалу регіону, потребує поглибленого вивчення та систематизації. Дослідження дасть змогу з теоретичної точки зору чітко їх окреслити та розрахувати, а з практичної – дозволить розробити стратегічні напрямки протидії негативним явищам, що підвищать рівень сформованості підприємницького потенціалу регіону.

На основі дослідження думок видатних вчених-економістів нами було розширено та уточнено визначення підприємницького потенціалу регіону. *Підприємницький потенціал регіону* – це складна, динамічна, поліструктурна система, що являє собою величину індексації між локалізованими в організаційному просторі господарювання соціально-економічними ресурсами і потенційно спроможними суб'єктами підприємницької діяльності з їх капіталами, здібностями, знаннями, навичками, яка впливає на стабільний розвиток і ефективно відтворення економічного простору регіону. Підприємницька діяльність завжди пов'язана з більшим чи меншим рівнем невизначеності, тобто завжди підлягає впливу різних економічних ризиків та обмежень. Основоположниками наукової думки у ґрунтовному дослідженні ризиків і загроз, що впливають на підприємницьку діяльність, рівня їх впливу та методик розрахунку є Мільтон Фрідмен та Баруч Берлінер.

Американський експерт Баруч Берлінер [8, с. 317] проводив аналіз економічних ризиків, що виникають у господарській діяльності, базуючись на таких критеріях:

- ✦ втрати від ризику незалежні один від одного;
- ✦ втрати в одному напрямку діяльності необов'язково збільшують ймовірність втрат у іншому напрямку (за винятком форс-мажорних обставин);
- ✦ максимально можливий збиток не має перевищувати фінансові можливості підприємства.

Мільтон Фрідмен [9] запропонував методику розрахунку (оцінки) рівня ризику крізь призму теорії корисності. Він зазначав, що в умовах спадної корисності і наявності ризику звичайні принципи максимізації не можуть бути використані, оскільки необхідна певна додаткова плата у вигляді компенсації за фактор ризику. Рішення, пов'язані з ризиком, науковець класифікував так:

- ✦ невеликий ризик, пов'язаний із заздалегідь відомим результатом;
- ✦ помірний ризик без великих доходів і витрат;
- ✦ великий ризик, пов'язаний із великими доходами або збитками.

На основі його класифікації запропоновано шкалу рівнів ризику (табл. 1).

Така шкала дає змогу оцінити рівень ризику за визначеним показником та відповідно до рівня ризику розробити стратегію зниження впливу негативних явищ та їх попередження в майбутньому (табл. 2).

Після окреслення рівнів ризику та відповідно запропонованих значень показника виникає необхідність та можливість розрахувати інтегральний показник загального рівня ризику для підприємницького потенціалу регіону (I_r):

$$I_r = \beta_1 \cdot K_1 + \beta_2 \cdot K_2 + \beta_3 \cdot K_3 + \beta_4 \cdot K_4 + \beta_5 \cdot K_5 + \beta_6 \cdot K_6, \quad (1)$$

де β_i – показник рівня ризику для i -го коефіцієнта ефективності використання ресурсів та стабільності підприємницької діяльності;

K_1 – коефіцієнт рентабельності продажів;

K_2 – коефіцієнт використання капіталу;

K_3 – коефіцієнт оборотності активів;

K_4 – коефіцієнт реалізації продукції;

K_5 – коефіцієнт продуктивності праці;

K_6 – коефіцієнт конкурентоспроможності.

Таблиця 1

Показники рівня ризику для підприємницького потенціалу регіону

Значення показника	Рівень ризику
0 – 0,2	Низький
0,2 – 0,4	Допустимий
0,4 – 0,8	Високий
0,8 – 1,0	Руйнівний

Джерело: авторська розробка на основі [8, 9].

Залежно від того, який інтегральний показник загального рівня ризику для підприємницького потенціалу, підприємством розробляється відповідна стратегія його зниження. Разом з тим, вважаємо за доцільне відмітити, що жоден з рівнів ризикованості для підприємця не повинен бути перешкодою для подальшої господарської діяльності, оскільки прийняття навіть критичного рівня ризику у своїй діяльності і є сенсом підприємницької діяльності.

Як вже було сказано раніше, ризики, загрози та обмеження мають постійний характер, вони діють від самого початку створення підприємства до моменту його ліквідації. Їх можна розподілити на дві групи: ендегенні та екзогенні. Ендегенні та екзогенні ризики мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. В одних випадках вони діють незалежно від підприємства, а в інших виникають у процесі його господарської діяльності. Важливо відзначити, що підприємство може і має впли-

вати на їх появу, вчасно реагувати на прояви дестабілізації в діяльності та передчасно запобігати виникненню кризових процесів.

Необхідно визначити, які ж існують каталізатори виникнення ризиків та загроз у формуванні підприємницького потенціалу. Так, до ендегенних ризиків відносять ті несприятливі ситуації, які можуть виникнути в самому мікросередовищі підприємства, тобто в одній із його управлінських, виробничих чи інших підсистем. Екзогенні ризики є ризиками мезо- і макросередовища, тобто такими, вплив на які з боку підприємства фактично мінімальний. Вони абсолютно не залежать від діяльності персоналу підприємства і тому є більш складними для аналізу та управління. Якщо ж говорити про підприємства, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, то для них спектр зовнішніх ризиків розширюється, принаймні, вдвічі. Адаже в даному випадку до всіх можливих зовнішніх ризиків діяльності підприємства у власній країні додаються ще й ризики діяльності на міжнародному ринку та зовнішні ризики, пов'язані з економічною, політичною, фінансовою, соціальною та іншими ситуаціями у країні здійснення діяльності (табл. 3).

Говорячи про визначення екзогенних та ендегенних ризиків підприємницького потенціалу регіону, слід зазначити, що оцінювання та ідентифікація ризиків завжди проводиться людьми, зокрема, управлінським персоналом підприємства чи працівниками підрозділу ризик-менеджменту [11]. Тому необхідним є створення відділу або призначення працівника управлінського персоналу з метою проведення моніторингу підприємницької діяльності та створення комплексу дій залежно від того, на якому рівні розвитку знаходиться підприємство та який ризик впливає/вплинув на його діяльність. Такий моніторинг повинен бути постійним, а не одноразовим; людина, яка його проводить, має бути професійно підготовлена, мати усю повну інформацію про діяльність підприємства, мати уявлення про всі можливі ризики, загрози та обмеження. Адекватна реакція на комплексний вплив ризиків, загроз та обмежень, швидке визначення плану дій дозволить їх усунувати, а ризик стане плацдармом для нових якісних змін.

Таблиця 2

Стратегії зниження рівня ризику для підприємницького потенціалу регіону

Рівень ризику	Рішення
Низький	Проведення економічного аналізу; моніторинг економічної, соціальної, політичної ситуації; проведення бенчмаркетингу, маркетингових досліджень; мотивація працівників та формування оптимальної організаційної структури
Допустимий	Формування інноваційно-інвестиційної політики; контроль за роботою партнерів, конкурентів; аналіз боротьби з ризиками і загрозами з боку бізнесу, який ідентичний даному; маркетингове забезпечення; система страхування; розширення ринків збуту та асортименту товарів/послуг
Високий	Перегляд інноваційно-інвестиційної політики; створення нових партнерських зв'язків; залучення інвесторів; введення режиму економії; пільгове кредитування; зміна окремих керівників; часткова зміна спеціалізації; зменшення дебіторської заборгованості через форфейтинг і факторинг; можливе перепрофілювання господарської діяльності
Руйнівний	Перехід до іншої сфери господарювання; проведення кадрових змін; продаж своїх приміщень та взяття їх в оренду; продаж устаткування; страхування бізнесу; система дотацій; система банкрутства (закупівля бізнесу)

Джерело: побудовано автором на основі [3, с. 27].

Каталізатори виникнення ризиків та загроз при формуванні підприємницького потенціалу регіону

Екзогенні (об'єктивні)		Ендогенні (суб'єктивні)	
Фактори прямої дії	Фактори непрямой дії	Кадровий	Ресурсний
<ul style="list-style-type: none"> – Протириччя у законодавстві; – нестабільність економічної (фінансової, податкової, зовнішньо-економічної тощо) політики; – зміни кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринку; – агресивні дії конкурентів; – корупція і рекет; – науково-технічні нововведення та новації; – непередбачувані зміни у взаємовідносинах з господарськими партнерами, постачальниками 	<ul style="list-style-type: none"> – Нестабільність соціальних умов; – непередбачувані зміни економічних обставин у регіоні; – зміни в галузі підприємницької діяльності; – нестабільна міжнародна ситуація; – негативні глобалізаційні процеси; – стихійні лиха 	<ul style="list-style-type: none"> – Низька кваліфікація управлінських, робочих кадрів і спеціалістів; – недотримання умов договорів з боку керівництва фірми; – відсутність у персоналу здатності до ризику; – помилки при прийнятті управлінських рішень; – помилки при реалізації ризикових рішень 	<ul style="list-style-type: none"> – Негативні зміни в процесі виробництва (вихід з ладу техніки, її моральне старіння); – відсутність впровадження нових технологій, інновацій, ноу-хау; – нестача бізнес-інформації щодо конкурентів фірми; – фінансові проблеми фірми (збитки)

Джерело: побудовано автором на основі [3, 10].

На даному етапі розвитку економіки сучасні форми ведення господарства вимагають від підприємства постійного підвищення конкурентоспроможності, фінансової стійкості та стабільності. Процеси глобалізації та міжнародної інтеграції посилюють значення економічних ризиків у світовому, національному та регіональному масштабах. Визначення ризиків та загроз підприємницького потенціалу регіону дозволить попереджувати негативні явища підприємницької діяльності, забезпечувати стабільний розвиток регіону, високі показ-

ники фінансово-економічної діяльності підприємств, а також дасть змогу у своїй сукупності зменшувати кризові явища на регіональному рівні. Так, кожного року групою Allianz проводиться дослідження [12] щодо можливих ризиків та загроз підприємницької діяльності. «Барометр ризиків Allianz 2014 року» показав, що відбулися зміни за величиною впливу ризиків на підприємницьку діяльність суб'єктів господарювання. Відповідно до цього у 2014 р. група Allianz визначила такі головні ризики підприємницької діяльності у світі (рис. 1).

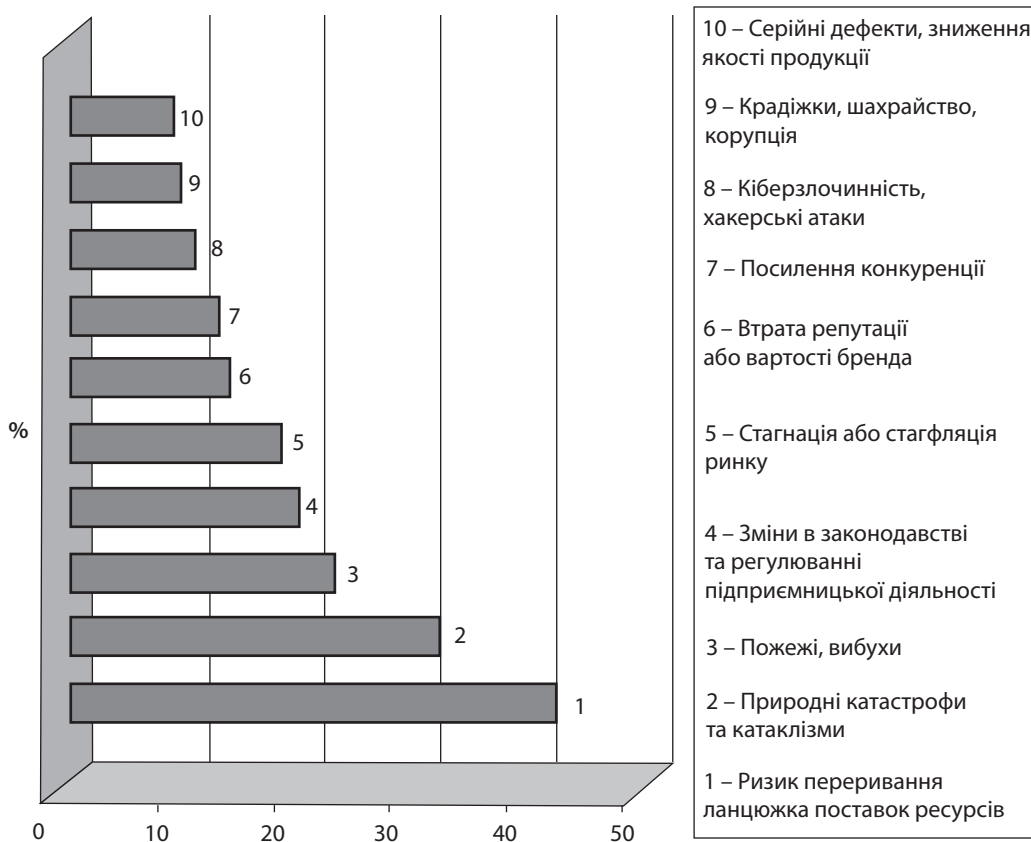

Рис. 1. ТОП-10 найбільших ризиків підприємств у 2014 р.

Джерело: побудовано автором на основі [12].

Щодо ризиків, які впливають на формування підприємницького потенціалу регіонів України, можна зазначити, що на підприємницький потенціал впливають ризики переривання поставок або нестача ресурсів, посилення конкуренції, коливання ринкової кон'юнктури, зміни в законодавстві, стагнація та стагнація економіки країни та регіону, а на сьогоденний момент ще додався ризик воєнного втручання та погіршення стосунків з певними країнами світу, що знижує експортний потік товарів з України.

Разом з тим, такі кризові явища та ризики дають можливість для українських підприємств використати нагоду для запозичення досвіду підприємницької діяльності різних країн світу та орієнтуватись на розширення своєї сфери збуту. Для того, щоб відповідати міжнародним стандартам, існує потреба у встановленні енергозберігаючих систем, розробці нових видів продукції та підвищенні її якості, перехід від малого підприємництва до середнього, залучення інновацій та інвесторів, розширення клієнтської бази через використання Інтернет-ресурсів та електронних продажів продукції.

ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження показало, що на формування підприємницького потенціалу регіону впливає велика кількість ризиків, загроз та обмежень. Визначено каталізатори, що зумовлюють виникнення ризиків і загроз, які впливають на рівень сформованості підприємницького потенціалу регіону, а саме: екзогенні (фактори прямої та непрямої дії) та ендогенні (кадрові та ресурсні). Вони діють на постійній основі, супроводжуючи діяльність підприємств на усіх етапах життєвого циклу. Для управлінського персоналу ключовим для зниження негативних наслідків від ризиків і загроз є: *по-перше* – створення відділу або призначення певної людини, що буде постійно проводити моніторинг внутрішнього та зовнішнього середовища; *по-друге* – проведення бенчмаркетингу; *по-третє* – постійне оновлення матеріально-технічної бази, проведення інноваційно-інвестиційної політики на підприємстві, залучення нових партнерів, інвесторів та покупців; *по-четверте* – постійний розрахунок інтегрального показника загального рівня ризику для підприємницького потенціалу та побудова стратегічного плану дій при різних варіантах розвитку подій; *по-п'яте* – швидка адаптація та готовність до перепрофілювання діяльності або взагалі до закриття підприємства. Підприємцям необхідно розуміти, що ризик – це невід'ємна частина існування бізнесу, адекватна реакція на нього та протидія негативним явищам, дасть змогу протистояти викликам середовища і використати їх на користь своїй справі. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Альгин Т. А. Грани экономического риска / Т. А. Альгин. – М. : Знание, 1994. – 63 с.
2. Лапуста М. Г. Риски в предпринимательской деятельности / М. Г. Лапуста, Л. Г. Шаршукова. – М. : Инфра-М, 1998. – 225 с.
3. Тэпман Л. Н. Риски в экономике / Л. Н. Тэпман. – М. : Юнити-Дана, 2002. – 380 с.

4. Вітлінський В. В. Ризик у менеджменті / В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний. – К. : ТОВ «Борисфен-М», 1996. – 336 с.

5. Грабовый П. Г. Риски в современном бизнесе / П. Г. Грабовый, С. Н. Петрова, С. И. Полтавцев. – М. : Аланс, 1994. – 200 с.

6. Клейнер Г. Б. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность / Г. Б. Клейнер. – М. : Экономика, 1997. – 288 с.

7. Сахарцева І. І. Риски економічної діагностики підприємства : навчальний посібник / І. І. Сахарцева, О. В. Шляга. – К. : Кондор, 2007. – 285 с.

8. Berliner B. Large Risks and Limits of Insurability / Baruch Berliner // The Geneva Paper on Risk and Insurance. – 1989. – No. 37. – P. 313 – 329.

9. Фридмен М. Анализ полезности при выборе среди альтернатив, предполагающих риск / М. Фридмен, Л. Дж. Сэвидж [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn.pl?type=in&links=../in/friedman/works/friedman_w1.txt&name=friedman&img=works_small.gif

10. Посилаєва К. І. Організація управління підприємницьким ризиком / К. І. Посилаєва, В. В. Посилаєв // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Економічні науки. – 2012. – № 2 (18), Т. 2. – С. 319 – 325.

11. Лук'янова В. В. Діагностика ризику діяльності підприємства / В. В. Лук'янова. – Хмельницький : ПП Ковальський В. В., 2007. – 312 с.

12. Allianz Risk Pulse – Focus: Business Risks – 2014 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.agcs.allianz.com/about-us/news/press-riskbarometer2014/>

REFERENCES

Algin, T. A. *Grani ekonomicheskogo riska* [The brink of economic risk]. Moscow: Znanie, 1994.

"Allianz Risk Pulse - Focus: Business Risks 2014". <http://www.agcs.allianz.com/about-us/news/press-riskbarometer2014/>

Berliner, B. "Large Risks and Limits of Insurability". *The Geneva Paper on Risk and Insurance*, no. 37 (1989): 313-329.

Fridmen, M., and Sevidzh, L. Dzh. "Analiz poleznosti pri vybore sredi alternativ, predpolagaiushchikh risk" [Utility analysis when choosing among alternatives that involve risk]. http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn.pl?type=in&links=../in/friedman/works/friedman_w1.txt&name=friedman&img=works_small.gif

Grabovyy, P. G., Petrova, S. N., and Poltavtsev, S. I. *Riski v sovremennom biznese* [Risks in business today]. Moscow: Alans, 1994.

Kleyner, G. B. *Predpriatie v nestabilnoy ekonomicheskoy srede: riski, strategii, bezopasnost* [The company in an unstable economic environment: risks, strategies, safety]. Moscow: Ekonomika, 1997.

Luk'ianova, V. V. *Diahnostyka ryzyku diialnosti pidpriemstva* [Diagnosis risk of the company]. Khmelnytskyi: PP Kovalskyi V. V., 2007.

Lapusta, M. G., and Sharshukova, L. G. *Riski v predprinimatel'skoy deiatel'nosti* [Risks in business]. Moscow: Infra-M, 1998.

Posylaieva, K. I., and Posylaiev, V. V. "Orhanizatsiia upravlinnia pidpriemnytskym ryzykom" [Organization of business risk management]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 2, no. 2 (18) (2012): 319-325.

Sakhartseva, I. I., and Shliaha, O. V. *Ryzyky ekonomichnoi diahnostyky pidpriemstva* [Risks of economic diagnostics company]. Kyiv: Kondor, 2007.

Tepman, L. N. *Riski v ekonomike* [Risks in the economy]. Moscow: Yuniti-Dana, 2002.

Vitlinskyi, V. V., and Nakonechnyi, S. I. *Ryzyk u menezhmenti* [The risk in management]. Kyiv: Borysfen-M, 1996.